

Жуков С. М.

ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗЕМСЬКИХ ШКОЛАХ ХАРКІВЩИНИ (Д. П. ХІХ – П. ХХ СТ.)

Земська школа у д. п. ХІХ ст. стала домінуючим типом початкового начального закладу у пореформеному українському селі. Програми були розраховані на три роки, навчальний рік тривав не менше 6 місяців, тиждень – 20-27 годи (в залежності від року навчання).

Російській мові приділялася значна увага у навчальному процесі. Витрачаючи на цю дисципліну по 8 годин на тиждень, діти мали навчитись виразно, із розумінням тексту, читати, вміти усно й письмово передати прочитане. Входило до програми також вивчення на пам'ять віршів, письмо під диктовку тощо. На третьому році учні мали вже вміти за допомогою наданих учителем планів і зразків складати невеликі описи природи, будівель. Курс російської мови включав також розділ, присвячений граматиці, який містив відомості про частини мови, словосполучення та речення. Для роботи на уроках використовувались читанки, такі як «Наше Родное» Баранова, «Вешние всходы» Тихомирова тощо. Підручники були побудовані за однією схемою, містили абетку, сполучення звуків (склади та слова), сполучення слів (словосполучення, речення), останній розділ містив різні за об'ємом більш-менш змістовні тексти. В підручниках зустрічалося чимало ілюстрацій. У той же час, російський педагог А. Івашкін, проаналізувавши зміст найпопулярніших читанок і букварів, дійшов висновку, що всі вони є переобтяженими, здатними скоріше заплутати дитину. Зміст найбільш розповсюдженого у Харківській губернії підручника «Наше Родное» Баранова отримав від ряду російських педагогів не найкращі характеристики через те, що містив чимало оповідань моралізаторського характеру, велика кількість прислів'їв і приказок, які автор видав за народні, насправді були плодом його фантазії. Підручник не містив жодної казки, все було «сухо, штучно, неприродно й навмисне серйозно». Художнє наповнення було слабким місцем книг для читання, «кум та кума» стали улюбленими словами нової педагогіки», – писав А. Івашкін. Хоча шкільні підручники не були позбавлені недоліків, були недосконалими з точки зору педагогічної думки й тогочасних методичних розробок, використання читанок сприяло надзвичайному підвищенню якості та результативності навчання грамоті.

Навчання грамоти велось за звуковим аналітико-синтетичним методом, який свого часу був розроблений і перевірений на практиці К. Ушинським, допрацьований М. Бунаковим. На першому етапі навчання діти робили звукові вправи й тренувалися в написанні окремих елементів. Протягом року поступово вивчались окремі літери, буквосполучення із дотриманням

принципу від простішого до складнішого. Невід'ємною складовою навчання була наочність. Дана методика виявилась досить ефективною, давала змогу в найкоротший час навчити дитину основам читання та письма. Механічне зубріння букв і складів у більшості шкіл майже не застосовувалось. Втім, для дітей українських селян навчання російською мовою створювало додаткові труднощі на шляху здобуття освіти.